

משל למלך שהייתה לו בת יחידה

דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבָבוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי: (שמות כה ב).

שמות רבה לג א – משל בת המלך והמלך

יש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו!¹ אמר להם הקב"ה לישראל: מכרתי לכם תורת, כביכול נמכרתי עמה, שנאמר: "ויקחו לי תרומה".² משל למלך שהיה לו בת יחידה. בא אחד מן המלכים ונטלה. ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו.³ אמר לו: בתי שנתתי לך יחידית היא. לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך: אל תטלה, איני יכול, לפי שהיא אשתך. אלא זו טובה עשה לי, שכל מקום שאתה הולך, קיטון אחד עשה לי, שאדור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי. כך אמר הקב"ה לישראל: נתתי לכם את התורה,⁴ לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול. אלא, בכל מקום שאתם הולכים, בית אחד עשו לי שאדור בתוכו, שנאמר: "ועשו לי מקדש".⁵

מסכת בבא מציעא דף נט עמוד ב – נצחוני בני

חזר ואמר להם:⁶ אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "לא בשמים היא" (דברים ל יב). מאי "לא בשמים היא"? - אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבית קול. שכבר כתבת בהר סיני בתורה "אחרי רבים להטות" (שמות כג ב). אשכחיה רבי נתן לאלהו, אמר ליה: מאי עביד קודשא בריך הוא בההיא שעתא? - אמר ליה: קא חייך ואמר: נצחוני בני, נצחוני בני.⁷

גמרא עירובין יג ע"ב – איך הוכרעה הלכה כבית הלל

שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל.⁸

¹ ממת מי שוכר חפץ נמכר בעצמו ביחד עם החפץ? השוואה אפשרית מעניינת היא עם מי שגנב ואין לו לשלם שנמכר בגניבתו. ומכאן אולי קשר למדרש דברים רבה ז' פרשת כי תבוא: "מי גדול, הגנב או הנגנב? הוי אומר: הנגנב גדול שהוא יודע שהוא נגנב ושותק". ראו הדף [מי גדול ממי](#) בדפים המיוחדים.

² הדרשן מתמקד ב"יקחו" וכאילו קורא: "יקחו לו" - יקחו אותי, בדומה לסלנג של היום. ראו בקטע קודם במדרש שם, כל הדרשות על "לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו - אל תעזבו את המקח שנתתי לכם, יש לך אדם שלוקח מקח יש בו זהב אין בו כסף, יש בו כסף אין בו זהב, אבל המקח שנתתי לכם יש בו כסף ... יש בו זהב וכו'".

³ משחק מילים של הדרשן על הפועל נט"ל שמרמז כבר כאן למוטיב הראשי של המדרש. יש ליטול במובן הנפשי-רגשי - ליטול רשות, לשאת את בת המלך, ליטול את ידה, אבל עדיין לגור בארמון. ויש ליטול פיסית ממש ולצאת מרשות המלך (מהארמון) למקום אחד. וכך אגב גם עם הפועל לשאת. כבר כאן יש רמז לדו-שלביות של מתן תורה וירידתה מהשמים לבני האדם.

⁴ לעיל "מכרתי לכם" וכאן "נתתי לכם". ראו דברינו [ויתן אל משה ככלותו לדבר איתו](#) בפרשת כי תשא. ושם יש משל על הבן שמוציא את האוכל הטעים (הפיצטלין) מתוך פיו של אביו. מעניין לחבר את שני המשלים: הבן שמוציא את האוכל מפי אביו והאבא שלא יכול להיפרד מבתו. החכמים הפרושים מפרשים את התורה ומפרישים בין האב המלך ובין בתו התורה.

⁵ הדרשן מדגיש את ה"ל" שכתוב ב"יקחו לי תרומה" וגם ב"ועשו לי מקדש". מה צורך לקב"ה במשכן? האם תיתכן בכלל ירידת השכינה לארץ? תשובות רבות נאמרו ע"י דרשות אחרות (גם בפרשני המקרא רש"י ואחרים). אף אנו הרחבנו בנושא זה בדברינו [האמנם יש אלהים את האדם, איתתי נאמרה למשה הפרשה הזו, עמדתם על פרקכם - בנו לי בית ועוד](#). (ושם גם התמקדנו במילה "מקדש" שמופיעה פעם אחת בראש פרשות המשכן ולא עוד (היא מופיעה גם בשירת הים)). אבל הדרשן שלנו הולך בדרך משלו: "כביכול נמכרתי עמה" - לוקחים לי, לוקחים אותי, מוכרים אותי. מה פירוש שהקב"ה נמכר עם התורה? וגם לגבי המשל עם הבת כבר שאלו והקשו רבים וטובים: אין המשל דומה לנמשל! בת היא ישות שלימה אחת (יחידית). כשהיא הולכת עם בעלה היא עוזבת את אביה. היא או כאן או שם. ראו דיני הפרת נדרים, למשל. אבל התורה? יעשה לה עותק וינתן לבני האדם! והרי זה מה שעשה משה כשכתב 13 ספרי תורה ונתן אחד לכל שבט ואחד (par excellence) למשמרת הארון הקודש (דברים רבה ט ט).. רמז פתרון: ראו איחולי רבן גמליאל כשנישאה והלכה לבית בעלה: "שלא תהא לך חזרה לכאן".

⁶ ר' אליעזר בן הורקנוס לחכמים.

⁷ סיפור תנורו של עכנאי הוזן במחלוקת הגדולה בין ר' אליעזר בן הורקנוס וחכמים, הוא בית אב לדרשות רבות אחרות המדגישות את עקרון קביעת ההלכה בבית המדרש, ע"י בני אדם, ולא ע"י בת קול משמים. ראו דברינו [תנורו של עכנאי](#) בפרשת בהר. מכאן כבר הסבר ראשון, שנרחיב בהמשך, למשל הבת שנפרדת מהאבא-המלך (הקב"ה) ועוברת לרשות חתנה-המלך (חכמי התורה). ולעניין הביטוי "לא בשמים היא", מלבד השימוש המליצי בו, זהו נושא נכבד שנידון בהרחבה בספרות המחשבה וההלכה, לאורך הדורות. ראו ספרו של [פרופ' שלום רוזנברג: "לא בשמים היא", הוצאת תבונות תש"ז](#) וכן אבי שגיא: "אלו ואלו", מרכז הרצוג, הקיבוץ המאוחד, 1996-1998. ואף אנו שלחנו בו יד בדברינו [לא בשמים היא](#) בפרשת נצבים.

⁸ הנה, לא נסתלקה כליל ההתערבות משמים. המלך נפרד מבתו ומסרה לחתן, אבל אינו יכול לפרוש ומבקש ומקבל, כפי שנראה להלן, קיטון קטן "שאדור אצלכם". לא נעלם הקול הגדול שלא יסף (ראו המפרשים על פסוק זה אם הוא פסק או נמשך), נשארה בת קול. וכבר הארכנו לדון בנושא מורכב זה בדברינו [בת קול בסיני ובבית המדרש](#) בחג השבועות. שם הגענו עד הראשונים, מאות שנים אחרי חז"ל, שמשתמשים בבית קול. עכ"פ, הגמרא ממשיכה שם ואומרת: "וכי מאחר שאלו דברי אלהים חיים, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? - מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי

מסכת קידושין דף לב עמוד ב – התורה היא של העוסק בה

הרב שמחל על כבודו - אין כבודו מחול. ורב יוסף אמר: אפילו הרב שמחל על כבודו - כבודו מחול, שנאמר: "וה' הולך לפניו יומם". אמר רבא: הכי השתא, התם הקב"ה עלמא דיליה הוא ותורה דיליה היא - מחיל ליה ליקריה, הדר אמר רבא: אין, תורה דיליה היא, דכתיב: "ובתורתו יהגה יומם ולילה".⁹

מסכת מנחות דף כט עמוד ב – גם משה כבר לא מבין

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות. אמר לפניו: רבש"ע, מי מעכב על ידך? אמר לו: אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוף וקוף תילין תילין של הלכות. אמר לפניו: רבש"ע, הראהו לי. אמר לו: חזור לאחורך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים. תשש כוחו. כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני, נתיישבה דעתו.¹⁰

שבת דף פח עמוד ב – תורת חיים לבני אדם¹¹

בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, מה לילוד אשה בינינו? אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם? "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים!" (תהלים ח ה).¹² אמר לו הקב"ה למשה: החזיר להן תשובה! - אמר לפניו: ריבונו של עולם, מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. - אמר לו: אחוז בכסא כבודי, וחזור להן תשובה ... אמר לפניו: ריבונו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה - "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". אמר להן: למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם?¹³ שוב מה כתיב בה - "לא יהיה לך אלהים אחרים", בין הגויים אתם שרויין שעובדין עבודה זרה? שוב מה כתיב בה - "זכור את יום השבת לקדשו", כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות? שוב מה כתיב בה - "לא תשא", משא ומתן יש ביניכם? שוב

לדבריהן". בסופו של דבר, גם שם לא הוכרעה ההלכה כבית הלל בגלל בת הקול, אלא מפני שהיו מרובים ומפני שהיו "נוחים ועלובים", היינו שומעים את הצד השני. ובמקומות בהם גברו בית שמאי על בית הלל, נקבעה הלכה כמותם ("ח דבר, שבת יג ע"ב). ראו הדף [מפני מה נקבעה הלכה כבית הלל](#) בדפים המיוחדים.

⁹ ר' יוסף טוען שרב שמחל על כבודו - כבודו מחול. נימקו הוא בהשוואה של קל וחומר מהקב"ה. אם הקב"ה מחל על כבודו (כאשר הוא הולך לפני מחנה ישראל ומשרת אותם), אזי גם תלמיד חכם יכול למחול על כבודו. רבא, חולק תחילה על ר' יוסף בטענה שאדרבא, הקב"ה שהוא "בעל הבית" - העולם שלו והתורה שלו - יכול למחול על כבודו (או משום שהכל ברשותו או משום שמעמדו כל כך רם שלא יתכן גיטיה בכבודו). אבל תלמיד חכם - לא יכול. טיעון זה של רבא מביא אותו, במחשבה שנייה, לשנות את דעתו ולהסכים עם ר' יוסף שגם רב יכול למחול על כבודו משום שגם הוא "בעל בית" על התורה - "תורתו דיליה היא". ואנו נוסף ונאמר שהרעיון "תורתו דיליה היא" מקופל במדרש בו פתחנו. עצם מתן תורה, בו הקב"ה כביכול נפרד מהתורה ומוסר אותה לבני האדם שילמדוה, יפרשוה, יכריעו בהלכה, יתקנו תקנות וכו', הוא ההמחשה הבסיסית והראשונה של הכלל "תורתו דיליה היא" - של תלמידי החכמים העוסקים בתורה. ראו מאמר רבא בגמרא עבודה זרה יט ע"א: "בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר: בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה..

¹⁰ תורה מסיני נקראת אח"כ תורת משה, לפי שמסר נפשו עליה (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח וכן רבים). ראו דברינו [זכרו תורת משה](#) בשבת הגדול. אבל היא מסורה גם למורי וחכמי כל דור אשר מוסרים נפשם עליה. כל כך, עד שאפילו משה שהתורה קרויה על שמו, כבר לא מבין מה חכמי הדור אומרים. גם את הביטוי "ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו" (סנהדרין כא ע"ב) יש להבין ברוח זו. אבל אחרי כל זאת, החיבור למקור ולשורש תמיד קיים. לצד הדרשות מהפסוקים והטיעונים הלמדניים "מנא הני מילי", נשמעת תדיר בבית המדרש הקביעה: "הלכה למשה מסיני". זהו הבית הקטן שהקב"ה מבקש שיעשו בכל מקום בו עם ישראל הולך ונווד. "לפרוש ממנה איני יכול". כוחם של החכמים אינו בלתי מוגבל ויש כללים ברורים לשיח ההלכתי. "אלהים נצב בעדת אל" (תהלים פב א), ראו רש"י ומצודות שם, ראו גם מדרש תנחומא פרשת וירא סימן ד, וישלח סימן כח. ולעצם הסיפור על ר' עקיבא, ראו בהמשך הגמרא שם השאלה הקשה והתשובה הקשה ממנה: "זו תורה וזו סכרה - שתוק, כך עלה במחשבה לפני".

¹¹ כבר הרחבנו לדון במדרש שלהלן בדברינו [עלית למרום שבית שבי](#) בחג השבועות וכאן נחזור על הדברים בקצרה כנחוץ לעניינינו. כאן התורה מכונה "הוד" והמלאכים דורשים שהוד זה יישאר בשמים. ובסוף הפרק חוזר הפסוק בלי פיסקה זו, משמע שההוד ירד לארץ. ובמסכת ברכות נח ע"א "הוד" הוא בית המקדש: "לך ה' הגדלה - זו קריעת ים סוף, והגבורה - זו מכת בכורות, והתפארת - זו מתן תורה, והנצח - זו ירושלים, וההוד - זו בית המקדש". אלא שיש קשר בין המקדש והתורה כפי שנראה להלן. ומשה זוכה לקרני ההוד מלימוד התורה: "שבשעה שהיה הקב"ה מלמדו תורה מניצוצות שיצאו מפי השכינה נטל קרני ההוד" (תנחומא כי תשא סימן לז). ובמחזור ראש השנה אנו אומרים: "גם כל העולם כולו חל מפניך ובריות בראשית חרדו ממך. בהגלותך מלכנו על הר סיני ללמד לעמך תורה ומצוות. ותשמיעם את הוד קולך ודברות קדשך מלהבות אש".

¹² בנייתו עדין של הדיאלוג כאן, ועל בסיס הפיסוק של שטיינזלץ ששם מק"ף לפני "אנכי ה' אלהיך", אנו מתפתים לחשוב שיש כאן דיאלוג משולש: משה-הקב"ה-המלאכים ולא רק משה-המלאכים כשהקב"ה רק צופה מהצד. הקב"ה אומר למשה: החזר להם תשובה. משה פונה לקב"ה בשאלה: "ריבונו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה? המק"ף לפני "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", מאפשר לחשוב שזו תשובת הקב"ה. משה משוחח עם הקב"ה ורק אח"כ פונה למלאכים ואומר: שמעתם מה אמר הקב"ה, למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם? תורה למה תהא לכם? וזו המשמעות של אחיזה בכיסא הכבוד. זו המשמעות: "שאדור עמכם". אם נכונה הצעתנו, עדיין יש לבחון עד היכן נמשך הדיאלוג המשולש ומתי, אם בכלל הוא נחתך והופך לדיאלוג ישיר בין משה למלאכים. אולי במעבר לחמישה הדברות האחרונים שם אין מק"ף.

מה כתיב בה – "כבד את אביך ואת אמך", אב ואם יש לכם? שוב מה כתיב בה "לא תרצח" "לא תנאף" "לא תגנוב", קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו להקב"ה, שנאמר: "ה' אדנינו מה אדיר שמך וגו'" ואילו "תנה הודך על השמים" – לא כתיב.¹⁴

מדרש תנחומא פרשת פקודי סימן ד – משכן העדות

"משכן העדות", אמר רבי שמעון בן יוחאי: אין עדות אלא תורה, שנאמר: "אלה העדות והחוקים והמשפטים". משל למלך שהיה לו בת, ובנה לה פלטרין והושיבה לפניו משבעה היכלים (טרקלינים). הוציא שם:¹⁵ כל מי שיכנס על בתי כאילו הוא נכנס עלי.¹⁶ כך, שני שמות נקראו למשכן "משכן העדות" – זו תורה, ובמקום אחר אמר "לפני משכן ה'". אמר הקב"ה: אם ביזה אדם את ביתי,¹⁷ כאלו מבזה לי. אם נכנס אדם לבית הכנסת וביזה את תורתו, כאילו עלה וביזה את כבודי.¹⁸

מסכת אבות פרק ג משנה ו – אלהים נצב בעדת אל

רבי חלפתא איש כפר חנניה אומר: עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם, שנאמר: "אלהים נצב בעדת אל" (תהלים פב א). ומנין אפילו חמישה? שנאמר: "ואגודתו על ארץ יסדה" (עמוס ט ו). ומנין אפילו שלושה? שנאמר: "בקרב אלהים ישפוט" (תהלים שם). ומנין אפילו שנים? שנאמר: "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע וגו'" (מלאכי ג טז). ומנין אפילו אחד? שנאמר: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך" (שמות כ כא).¹⁹

מסכת ברכות דף ה עמוד א – המוכר השמח

אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא: בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. מדת בשר ודם – אדם מוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב ולוקח שמח; אבל הקב"ה אינו כן – נתן להם תורה לישראל ושמח, שנאמר: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתו אל תעזובו".²⁰

שבת שלום

מחלקי המים

¹⁴ סיפור ידוע זה על הוויכוח בין משה למלאכים באשר להורדת התורה לארץ ומסירתה לבני האדם, מקבל משמעות נוספת לאור דברינו עד כאן. המלאכים מתנגדים להורדת התורה בדיוק בשל מה שאמרנו לעיל: בגלל שאין כאן רק מסירת עותק נוסף גרידא. מסירת התורה לבני האדם היא יחד עם מסירת הכוח לחכמים לדון בבית המדרש, לדרוש דרשות, לתקן תקנות ולקבוע את ההלכה ולנצח כביכול את הקב"ה. לכן התנגדו המלאכים. אם כך, מה ענה אותם משה? מה בתשובת משה מצדיק תוספת כוח זו? איך הוא מצליח לשכנע את המלאכים שאכן בני האדם צריכים את ה"לא בשמים היא" על מנת לחיות עם התורה ולקיימה? נשמח לקבל תשובות והמאירים עינינו יבורכו. רמז: על מנת לתת תשובה, משה אוחז בכסא הכבוד. ועוד רמז, שימו לב לפירוט הרב בתשובת משה אשר לקוחה, רובה ככולה, מעשרת הדברות. ואולי גם הדיאלוג המשולש שהערו עליו מקודם. ואולי באמת לא השתכנעו המלאכים והוויכוח איתם (בת קול?) מעולם לא פסק.

¹⁵ הוציא כרוז, הכריז.

¹⁶ אל בתי, אלי, בלא רשות, כך נראה לפרש.

¹⁷ משחק מילים בין בתי לביתי. הבת – התורה, נתונה בבית הוא המשכן הוא בית הכנסת הוא הקיטון.

¹⁸ מרוב עיסוקנו בתורה, כמעט ושכחנו שאנחנו בפרשת תרומה ולא בפרשת יתרו או משפטים. פרשתנו הלא במשכן ובעבודת הקורבנות היא עוסקת! אלא שהמשכן הוא גם משכן העדות, ככתוב בפרשתנו בסוף מעשה הארון והכפורת, שמות כה כב: "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַפְּרָת מִבֵּין שְׁנֵי הַקְּרָבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוְה אֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". ובספר במדבר ז פט: "וּבָא מִשָּׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹהֵי מֵעַל הַפְּרָת אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַקְּרָבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו". ראו דברינו [וישמע את הקול](#) בפרשת בהעלותך וכן [משכן העדות](#) בפרשת פקודי. זאת ועוד: "מניין שהייתה סנהדרין גדולה אצל המזבח? ולא תעלה במעלות על מזבחי ומה כתיב תמן ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (ירושלמי מכות פרק ב דף לא עמוד ד, ראו רש"י תחילת פרשת משפטים). בית הדין הגדול שבירושלים היה יושב בלשכת הגזית. ולאחר החורבן, בית הכנסת, מקדש מעט, הוא המקום בו קוראים בתורה ועוסקים בלימודה. פתחנו במדרש על בת מלך וסיימנו במדרש על בת מלך ובית המלך. בראשון, המלך נאלץ להיפרד מבתו ורק מבקש "עשו לי קיטון אחד שאדור אצלכם". וכאן, הוא מקנא בכל כוחו לבתו ומזהיר את כל מי שיפגע בכבודה. האם אלה מדרשים שונים? לא דווקא. נחזור להערה 4 לעיל. הכוח שניתן לבני אדם אינו בלתי מוגבל. תמיד יש לחזור אל השורה "הלכה למשה מסיני". וראו המשפט הרב-משמעי: "אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו, כבר נאמר למשה בסיני" (ירושלמי פאה פרק ב הלכה ד, ויקרא רבה כב א). ראו דברינו [מה שתלמיד עתיד לחדש](#) בפרשת עקב.

¹⁹ בעקבות המדרש הקודם, נסחפנו גם למדרש הזה. השכינה מצויה בבית המדרש ומלווה את לימוד התורה. המלך מסר את בתו לבן המלך, אבל לא נפרד לחלוטין ממנה. הוא שרוי לא רק בקיטון הקטן שביקש, אלא גם בחדרים הסמוכים, באולם בית המדרש הגדול, בכל מקום בו מזכירים את שמו ולומדים את תורתו היא [תורת משה](#) (דברינו בשבת הגדול), היא [מורשה קהילת יעקב](#) (דברינו בפרשת וזאת הברכה) שבכל דור ודור. ראו גם דברינו [בכל המקום אשר אזכיר את שמי](#) בפרשת יתרו. הקיטון הפך לכידון.

²⁰ איפה כאן השמחה? ראו פירוש רש"י על אתר: "ושמח – שהרי הקב"ה מזהירם מלעזוב אותה ומשבחה לפנייהם בלקח טוב אחר שנתנה להם". ופירוש שטיינזלץ מוסיף ש"לקח טוב מתפרש כ"מקח טוב". אך נראה שהמוכר בכ"ז קצת דואג ולא לגמרי נפרד